

MAGYAR AFRIKA

Gyermekkoromban boldog, kalandos kontinensnek képzeltem Afrikát, ahol a mai napig széles karimájú kalapban járkálnak fel-alá a szavannán a maláriától elgyötört, mégis sármos vadászok és a nyugati életből kiábrándult elveszett lelkek – miközben, bárhol járunk is, a háttérben folyton feldereng a Kilimandzsáró hófedte csúcsa. Két ember tehetett erről az elképzelésemről, Kittenberger Kálmán és Széchenyi Zsigmond, a két vadászíró, akiknek a könyveit mindig nagy élvezettel olvastam, és tulajdonképpen még ma is valami gyermeki lelkesedéssel tudom lapozgatni, ha a kezem ügyébe kerülnek. Holott a vadászat önmagában soha nem érdekelt, sőt, hiába hallgattam végig bármennyi racionális eszmefuttatást annak szükségességéről és szépségeiről, ma sem tudok másként gondolni rá, mint felcicomázott kegyetlenkedésre. De mégis, mi nyűgözött le akkor annyira ennek a két férfinak a visszaemlékezéseiben?

Kittenberger volt az idősebb kettejük közül, és a szegényebb is. Az ő figuráját – habár alacsony, tömzsi termetével és kerek kuglifejével sokkal inkább banktisztviselőnek tűnt, mint Afrika-kutatónak – valahogy közelebb éreztem magamhoz mindig, mint bármelyik másik felfedezőjét vagy vadászét. Magyarországról a hőskorban szinte csak arisztokraták jutottak ki a fekete kontinensre, elég a neveiket végignéznünk: Teleki, Károlyi, Almássy, Horthy vagy épp Széchenyi. Kittenberger ehhez képest egy egyszerű lé-

vai iparos fia volt, aki tanulmányait sem tudta befejezni pénztelensége miatt, és – bár az öngyilkosságot is fontolgatta – elment inkább falusi tanítónak a csángók közé, mondván, hogy ott legalább levadászható medve meg farkas is van. Tulajdonképpen azok az állatok, amiket lelőtt, életben tartották őt.

A többek között Oxfordban és Cambridgeben iskolázott Széchenyi hozzá képest valószínűleg playboy volt, szúrós tekintettel, de mindig finom, alig észrevehető mosollyal az arcán. Akár ha Gregory Peck lépett volna le a vászonnról *A Kilimandzsáró hava* vetítése közben. Vajon látta-e ezt a filmet bármelyikük is? 1952-ben nem sok esélyük volt rá, és talán még annál is kevesebb kedvük lehetett hozzá. De esetleg később. Azt szeretném hinni, hogy együtt nézték meg, és egymást túlharsozva méltatlankodtak az amatőr vadászjeleketeken.

Kittenberger 1903-ban érkezett először Afrikába, közelebről Mombasa kikötőjébe, a bácskai birtokos Damaszkín Arzén kíséretében. Damaszkín azonban csak otlétüket fedezte vagyonából, az utat már nem tudta fizetni a fiatal vadász-preparátornak, akinek ezért otthon a kollégái nagy nehezen kikönyörögtek egy év fizetett szabadságot, így sikerült végül szerencsésen kijutnia. De a fizetés nem volt sok, Damaszkín ráadásul rövidesen hazatért, a magányos Kittenberger pedig megpróbált a felszínen maradni saját erejéből. Igazi szívós fickó volt, ez már az első útján kiderült, amikor a maláriát elkapva, lázasan is legyalogolt száznegyven kilométert a forró szavannán, majd lábadozása közben máris hozzálátott a vadállatok – egyelőre még csak madarak és rovarok – gyűjtéséhez. A következő tizenhárom évet szinte végig Afrikában töltötte. A kontinens változó félben volt ekkor; már nem volt annyi üres folt, mint Teleki Sámuel idejében, de még nem is alakult át sportvadász-paradicsommá, mint a két háború közti időszakban. Kittenberger egyre beljebb merészkedett a vadonba, néha olyan helyekre is eljutott, ahol fehér ember előtte legfeljebb egyszer, a határvonalat meghúzni járt. Trófeái és természettudományos gyűjteményei egyre szaporodtak, a Nemzeti

Múzeum polcai pedig addig soha nem látott élőlényekkel zsúfolódtak tele (Kittenbergerről közel negyven fajt neveztek el). Mégis nyomorgott. A Múzeum alig fizetett valamit, a hús pedig, amit megpróbált eladni, nem hozott elég bevételt. A végén már a felszerelési tárgyait is el kellett cserélnie, többek között a kötszereit is, aminek majdnem végzetes következményei lettek.

Egy oroszánvadászat közben a megsebzett, támadó állatra közelről le akart adni egy végső lövést, csak hogy a mindig megbízható Mauser most besült, az oroszán pedig ledöntötte Kittenbergert és marcangolni kezdte. Ő a puskáját maga előtt keresztben tartva védekezett, aztán egy hirtelen ötlettől vezérelve megrántotta az állat kilógó nyelvét, az pedig ettől annyira zavarba jött, hogy elhárított a földön fekvő vadásztól kissé, aki kihasználva a pillanatnyi időt, újratöltött, és ezúttal már el is sült a puska, az oroszán pedig holtan rogyott össze. Hosszú hónapokig tartott a lábadozás, és kellő kötszerek és injekciók híján féltő volt, hogy nem is épül majd föl egészen, de ezt is túlélte. A német katonatorvos, akihez egy kínkeserves út megtétele után jutott el sebesülten, egyenesen arról faggatta, hogy volt-e fekete felmenője, mert az ilyen sérüléseket a fehérek nem szokták kiheverni. Lábadozása közben a Múzeumtól kapott elégedetlenkedő levelekre válaszul hazaküldte leszakadt ujjpercét, hogy nézzék meg otthon a körme alatti arzén-foltokat, melyek bizonyítják, hogy folyamatosan preparált az oroszántámadás előtt.

Széchenyinek nem volt szüksége ilyen drasztikus lépésekre, habár a vadonban ő is nomád körülmények között élt, nyomorgnia valószínűleg nem kellett. Első útjára 1927-ben került sor, majdnem negyedszázaddal Kittenberger első expedíciója előtt, s ahogy a húszas évek végéről mondta Mr. Kitti (az angolok nevezték őt így), az autó addigra mindent megváltoztatott, a vadászok mozgásterre kitágult, az állatoké beszűkült. A Kilimandzsáró lábánál már alig lehetett elefántokat látni, holott Teleki még száz példányból álló csordákról számolt be ugyanott, mindössze negyven évvel azelőtt.

Széchenyi naplója olyan, akár egy hosszú vízfürdő, itt-ott azért a lelkiismeret-furdalás hangjait is ki lehetne hallani a szövegből, de nem túl erősen, persze. A Fehér-Afrika ezekben az években járatta a csúcsra magát. Az európai és amerikai vadászok számolatlanul lőtték halomra a nagyvadakat. Illetve nagyon is számolva: mindenkinek volt egy bő kerete, amit a különféle vadásztársaságok jegyzői figyelemmel követtek – de ezek a keretek mai ésszel felfoghatatlanok. Széchenyi és társai (köztük Horthy István is, a kormányzó fia) igazi arisztokrata *sportsman*ek voltak, a korabeli játékszabályokat betartották, de valójában inkább csupán játék volt számukra az egész, egy kaland, amit aztán hatásosan el lehetett mesélni a hazai összefüveteleken. Kittenberger például sokat panaszkodott a majomkilövésekről, amikre a Múzeum kérte fel, mondván, hogy a majmok túl emberi módon halnak meg, amit nehéz elviselni – ilyen panaszt a későbbi vadászok feljegyzéseiben ritkán lehet találni.

Persze Széchenyi is rengeteg tróféát küldött a Nemzeti Múzeumnak, de ő ezen túl már saját gyűjteményét is építgette. Ironikus, hogy Budapesten aztán szinte minden, amit összegyűjtöttek, megsemmisült. Széchenyi villája a második világháborúban bombatalálatot kapott, és a teljes privát kollekció füstbe ment. A Nemzeti Múzeum Afrika-gyűjteménye pedig az '56-os harcokban vált a lángok martalékává. Az idős Kittenberger ezt már nem is tudta kiheverni, igaz, ennél több baj is érte.

Első hazai kudarca a sikertelen állatkerti igazgatói pályázata volt, de a *Nimród* főszerkesztőségében ezen még túl tudta tenni magát. Csak hogy Rákosi alatt immár másodszor is elkobozták fegyvereit (először az angolok szabadították meg a felszerelésétől, amikor ellenséges állampolgárként egy indiai táborba internálták), aztán eltávolították a Nimródtól is, kénytelen volt megalázó nyugdíjából Nagymaroson meghúznia magát. Nyilván Széchenyi sem járt jobban, őt egy tanýára telepítették ki, vadászengegyét elvették, majd, kegyet gyakorolva, megbízták, hogy segédkezzen a pártvadászatokon. El lehet képzelni, mi folyt ott.

Afrika hirtelen nagyon távol került tőlük, és talán ez a távolság magyarázza, hogy a kor- és korszakbeli különbségek ellenére is hasonló nyelven szólalnak meg, hasonlóan szép és melankolikus tónusban idézik fel a távoli kontinensen átélt kalandjaikat. Nem minden művük az ötvenes években született – főként Széchenyi volt íróként már korábban is aktív –, de az ötvenes évek közepének enyhülésében, amikor a könyvek ismét megjelenhettek, illetve újak írására sarkallták őket, mintha újragondolták volna az évtizedekkel korábbi eseményeket. A leghatásosabb beszámolóikat tehát ezekben az években írták, elszakítva attól a vidéktől, ami egész életüket meghatározta. Kittenberger kétlakivá vált, amit Magyarországon az ott-hontalan szinonimájának szoktak tartani; azt mondta egyszer, hogy szeret eljönni Afrikából, mert hiányzik neki Budapest, de amint hazaér és vesz egy fürdőt a Lukácsban, majd legurít egy korsó Kőbányait, már menne is vissza.

Az igazi magyar Afrika tehát a teljes elzárt-ságban született meg az ötvenes években. És

valószínűleg éppen ezért tűnik olyan boldogan kalandosnak minden, ami egykor a szavannán történt, hisz a fekete kontinens a tudományos és sporthivatás helyszínéből egycsapásra a boldogság és fiatalság elérhetetlen álomszigetévé vált.

És Kittenberger számára már elérhetetlen is maradt, ő ugyanis soha nem tudott már visszatérni a Rwenzori-hegységbe vagy a Tanganyika-tó partjára, de 1958-as halála előtt valahogyan legalább arról sikerült Kádárt és Biszkut meggyőznie, hogy fiatalabb kollégáját küldjék el ismét Afrikába, hogy legalább részben pótolja a megsemmisült gyűjteményt. Széchenyi ennek köszönhetően még kétszer, 1960-ban és '64-ben hivatalos, állami expedíciót vezetett Kelet-Afrikába, majd 1967-ben maga is elhunyt. De Bwana Kelelét, ahogy a helybeliek hívták, azaz „Csendlegyen urat” mégis valamiképp boldognak kell elképzelnünk, még akkor is, ha tudjuk, hogy ennek az utolsó két gyűjtőútjának az anyagai a hozzá nem értés és a gondatlanság miatt a Nemzeti Múzeum pincéjében rohadtak el.

